ԱՐՇԱԼՈՒՅՍ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԻՒ 133

7 ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1914

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏԵՂԵԿԱԳՐԱԿԱՆ

ԾԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻ

ՏՕՆԱՑՈՅՑ

Փետրուար 8 † Կիր. բժ.
9 Բշ. բկ. Սրբոց Ատովմանց զօրավարաց:
10 Գշ. գժ. Սրբոց Սուքիասանց քօ́ջից:
11 Դշ. գկ. Պահոց:
12 Եշ. դժ. Սրբոց Ոսկեանց:
13 Ուր. դկ. Պահոց:
14 Շբ. աժ. Սրբոյն Սահակայ Պարթեւի Հայոց Հայրապետի:

ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԱՐՁԱԳԱՆԳ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏԵՂԵԿԱԳՐԱԿԱՆ
ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Չորրորդ տարի — 7 Փետրուար 1914 — Թիւ 133

«Սրբազան Քահանայապետն Պիոս Ժ. կը մաղթէ որ Կաթողիկէ Արձագանգ շաբաթաթերթը շարունակէ Հայաստանի կաթողիկէ ժողովրդոց մէջ, մանաւանդ ի գաւառս, փրկարար առաքելութիւն մը կատարել, ի բարգաւաճանս կրօնից եւ ի հոգեւոր օգուտ հոգիներու: Այս մաղթանաց արդիւնաւորութեան համար Սրբազան Հայրն սրտագին կ'օրհնէ յիշեալ Շաբաթաթերթը, ինչպէս նաեւ անոր խմբագիրները եւ ընթերցողները»:

Նամակ Կարդ. Մէրի տէլ Վալի, առ Ամեն. Տ. Պօղոս Պետրոս ԺԳ. Թերզեան, Հայ-Կաթողիկէ Պատրիարք Կիլիկիոյ
23 Նոյեմբերի 1912, ընդ 60780 թուահամարաւ:

ԴԷՊՔԵՐ ԵՒ ՍԿԶԲՈՒՆՔՆԵՐ

ՌՈՒՍԻՈՅ ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԵԱՅՔ

Տանն Կիլիկիոյ Հայ Կաթողիկէ Կ. Պատրիարքին իրաւասութիւնը, ինչպէս ծանօթ է ամէնուս, յիրաւանց կը տարածուի միայն Օսմանեան պետութեան և Պարսկաստանի սահմանաց մէջ գտնուող Հայ Կաթողիկեայց վրայ: Արտասահմանի մէջ սակայն կը գտնուին բազմաթիւ Հայ Կաթողիկէներ, որոնք գըտնուելով հանդերձ ուղղակի իրենց առաջնորդացը հպատակութեան տակ, անընդմիջաբար կախումն ունին Հռոմայ Ս. Աթոռէն: Ի Հունգարիա, ի Լեհաստան, Իտալիոյ մէջ, ի Լիվոռնոյ՝ կան խումբ խումբ Հայ կաթողիկեայք. ի Լէօպոլիս (Լէմպէրկ) աթոռ ունի համբաւածանօթ արքեպիսկոպոս Թէոտորովիչ, գիտութեամբ և վարուց սրբութեամբ երեւելի, կայսերական խորհրդական և Վիէննայի ծերակուտին անդամ: Այս համայնքներուն վրայ այլեւայլ անգամներ գրուած է ըլլա՛յ թերթերու միջոցաւ, ըլլայ առանձինն հատորներով:

Մենք հոս կը փափաքինք երկու խօսք ըսել Ռուսիոյ կայսրութեան մէջ գտնուող մեր Հայ կաթողիկէ եղբարց վրայ, վաւերական աղբիւրէ մը քաղելով մեր ծանօթութիւնները:

Թերթիս խմբագրութիւնը շնորհակալուոգւով ընդունեցաւ իրեն ղրկուած Օրացոյց մը 1914ի, որ այն համայնքին Առաք. Կառավարչին հրամանաւ տպագրուած էր ի Թիֆլիս, ի գործածութիւն հաւատացելոց: Հնաաքրքրական հատորիկ մըն է, փոքր քառածալ, ազնիւ թուղթով, շատ մաքուր

տպագրութեամբ, ճոխ մանրամասնութիւններով, երեք մասի բաժնուած։

Առաջին մասը կը կազմէ տօնացոյցի կարգաւորութիւնը, ըստ կաթողիկէ հայ ծիսի։ Դիտողութիւնները կատարելագոյն ձեւ մը ունին այս տեսակին մէջ, նաեւ տեղական պայմանաց բերմամբ կարեւորութիւն ստանալով. օր. հ. անոր մէջ կը նշանակուին պսակի թոյլատրուած, պահոց եւ ծոմապահութեանց օրեր, եւն. եւ այս՝ իր օգտակարութիւնն ունի, մեկ Վիճակի հանգամանքն ի նկատի ունենալով։ Նոյնպէս տեղ տեղ, երբ պատշաճութիւնը բերէ, մասնաւոր ծանօթութիւններով ժողովրդապետներուն կը յիշեցնէ իրենց պարտքը ժողովրդեան զեկուցանելու ծոմի, պահքի, այլեւայլ տօներու, եւն. օրերը. Նոյնպէս ուրիշ պատշաճ կամ կարեւոր պարագաները եւ զուգադիպութիւնները։ Օրացոյցը կը գործածէ միայն երկու թուական, Յուլեանն ու Գրիգորեանը, այսինքն՝ հին եւ նոր տոմար ըստուածը։

* * *

Կարեւորագոյնը՝ Երկրորդ մասն է։ Ռուսիոյ Հայ Կաթողիկէ համայնքին պատկերացուցիչ մէկ պաշտօնական ցուցակն է։ Ճակատը կը կրէ, չքագրերով պճնուած, Ս. Պապին՝ Պիոսի Ժ ի Քահանայապետին, «Ցիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ Փոխանորդին եւ գլխոյն Առաքելոյն Ս. Պետրոսի 259րդ. Յաջորդին», հակիրճ մէկ կենսագրութիւնը, որ կ'աւարտի մաղթանօք. «Կեցցէ ընդ երկայն աւուրս»։

Անմիջապէս կը յաջորդէ՝ «Կաթողիկէ Նուիրապետութիւն ի Ռուսաց Կայսրութեան»։ Անկէ կը տեսնուի թէ բուն Ռուսիոյ մէջ կան վեց Աթոռներ. 1. Մոգիլեւի Արք. Մետրապոլտութիւնը (ի վերայ ամենայն կաթողիկեայ եկեղեցեաց ի Ռուսաց կայսրութեան), Արք.ն է Վ. Կլիւչինսկիյ. ունի երեք օգնական Եպ.ներ։ 2. Վիլնոյ, Առաք. կառավարիչ, Կ. Միխալկէվիչ, երեք օգնական Եպ.ներով։ 3. Տէլիշի կամ Սամոգիտի Եպ.. երեք օգնական Եպ.ներով, 4. Լուցկ—և— Ժիտոմիրի Եպ., երեք օգնական Եպ.ներով։ 5. Տիրասպոլսու Եպ., Յովսէփ Ալոյիզ. Կէսլէր, երկու օգնական Եպ.ներով։ 6. Առաքելական կառավարչութիւն Հայ Կաթողիկեայց։

Իսկ «ի Թագաւորութեան Լեհաց» կան եօթն Աթոռներ, որոց առաջինը Արք.կան, երկու օգնական Եպ.ներով, իսկ միւս վեցը՝ Եպ.կան, մէյմէկ օգնական Եպ.ներով։

Կայ «Հռովմէա-Կաթող. հոգեւոր Կոլեգիա ի Ս. Պետերբուրգ», եկեղեցական վեհագոյն ժողով, որոյ նախագահն է Մոգիլեւի Արք. Մետրապոլիտը, երկու եկեղեցական անդամներով։ Չորս թեմական կոնսիստորիոյ ժողովոյն ներկայացուցիչներ կան եւ Դատախազ եւ Քարտուղար։

Այնուհետեւ կը սկսի՝ «Հոգեւոր Վարչութիւն Կաթողիկեայ Հայոց ի Կայսրութեանն Ռուսաց»։

«Առաքելական Կառավարիչ» է՝ «Նորին Գերապայծառ Տէրութիւն Սարգիս Վ. Տէր Աբրահամեան (ծն. 1868, կարգեալ Առ. Կառ. յ12 Սեպտ.ի 1909)։ Սա՝ իր նախագահութեան տակ ունի «Ատեան Հոգեւոր Վարչութեան», այս Ատեանին երկու անդամներն են Հ. Դիոն. Գալստեան եւ Տ. Աղ. Շահանեան. Քարտուղարն է՝ Մկրտիչ Մ. Կարա-Մուրզա։

Կան եօթը «Աւագ Քահանայք որ եւ պատգամաւորք են ի պետական պաշտօնատեղիս, եւ քննիչք»։

Հիմա ամփոփենք այս ընդարձակ թեմին բաժանումները, իրենց մարդահամարով։

1. Տփղիս (Թիֆլիզ) Աթոռանիստ քաղաք եւ շրջակայք. չորս ժողովրդապետութիւն, երկուքը ի Տփղիս, միւսներն՝ Սկրա եւ Սանավարդոյ գիւղերուն մէջ։ Ժողովրդեան ամբողջականութիւնն է՝ 2187։

2. Կը հետեւին եօթն «Աւագութիւնք» (Doyennés)։ Ա. Աւագութիւն Արդուընոյ (Բաթումայ Նահանգ). Աւագ քհ. Տ. Կարապետ Դիրլուկեան։ Ժողովրդապետութիւնք. 1. 2. եւ 3՝ յԱրդուին, 4. Կորձուլ, 5. Արտանուճ, 6. Տանձոտ, 7. Սաթլէլ, 8. Փըխիկուր, 9. Մամանելիս, 10. Բաթում։ Ժողովրդեան ամբողջականութիւն է՝ 8037։

Բ. Աւագութիւն Ախալցխոյ (Տփղիսու

նահանգ)։ Աւագ քհ. Տ. Սերովբէ Մերաբաշվիլի։ Ժողովրդապետութիւնք. 1. 2. 3. և 4. Ախալցխա, 5. Բորժոմ, 6. Ծղալթփիլա, 7. Աքաթխև, 8. Սուխլիս, 9. Վալէ, 10. Ծխնուրան, 11. Նէախրէբ. 12. Ուդէ, 13. Արալ, 14. Բոլաջուր, 15. Ծալգա, 16. Ղուլալիս, 17. Արասթուման։ Ժողովրդեան թիւր՝ 9911։

Գ. Աւագութիւն Ախալքալաքի (Տփղիսու նահանգ). Աւագ քհ. Տ. Պետրոս Տէր Պօղոսեան։ Ժողովրդապետութիւնք. 1. Խիզաբաւրա, 2. Ալաստան, 3. Վարևան, 4. Տուրցխ, 5. Խուլգումօ, 6. Բուրա, 7. Կարտիկամ, 8. Թորիա, 9. Ուջմանա, 10. Էշտիա, 11. Վարգավ, 12. Բնէլա, 13. Ախալքալաք։ Ժողովրդեան թիւր՝ 12,599։

Դ. Աւագութիւն Ալեքսանդրապոլի (Երեւանու նահանգ)։ Աւ. քհ. Հ. Էմմանուէլ Մաշուր։ Ժողովրդապետութիւնք. 1. Ալեքսանդրապոլ, 2. Թափառալակ, 3. Բարաքիլիսա, 4. Ալեքսանդրովկա, 5. Փոկութլի, 6. Բաֆթարլի, 7. Բոյդուլի-Ղազանջի, 8. Մուսլուխլի, 9. Ղրուլի, 10. Շիշթափա, 11. Չիթեանքով (Միթէլի, Բաջրիխանա), 12. Դարաքէվ, 13, Թիթոյ-Խարաբա, 14. Կոյրազիբուր։ Ժողովրդեան թիւր՝ 11,129։

Ե. Աւագութիւն Կարուց (Կարուց նահանգ)։ Աւ. քհ. Հ. Սարգիս Յովսոյեան։ Ժողովրդապետութիւնք. 1. Կարս, 2. Խարախաչ, 3. Ախփրիլիսա, 4. Դաշկով, 5. Ելիզաւեգա (Գիւլէյրան), 6. Արդահան, 7. Սամադէլ, 8. Ուր, 9. Օլթի, 10. Օլօր, 11. Սարըքամիշ, 12. Կաղզուան. Ժողովրդեան թիւր՝ 4172։

Զ. Աւագութիւն Լոռւոյ (Տփղիսու նահանգ)։ Աւ. քհ. Հ. Սարգիս Եազըճեան։ Ժողովրդապետութիւնք. 1. Շահնազար, 2. Աստիփանովկա, 3. Խօթուր-Բուլաղ, 4. Արմանիսա, 5. Սարչապետ (Շրջաբերդ), 6. Փոքր Շիշթափա։ Ժողովրդեան թիւր՝ 7787։

Է. Աւագութիւն Սիմֆերօպոլի (Տաւրիկեան նահանգ). Աւ. քհ. Հ. Աթանաս Աւետիսեան։ Ժողովրդապետութիւնք. 1. Սիմֆերօպոլ, 2. Խարասու բազար, 3. Եւպատորիա, 4. Թէոդոսիա, և 5 մասնաւոր հոգաբարձութիւն, 6. Եկատերինոդարի հոգաբարձութիւն, 7. Բեսարաբիոյ նահանգին հոգաբարձութիւն։ Ժողովրդեան թիւր՝ 5212։

«Գումար ժողովրդեան երկու սեռի Հայ-Կաթոլիկաց ի Ռուսաց Կայսրութեան (որքան ցարդ յայտնուած է՝) 61,534։»

Այս ծանօթութիւններէն անմիջապէս վերջը գրուած է մի «Այբուբենական ցանկ, Հայ Կաթոլիկեայ եկեղեցականաց ի Կայսրութեանն Ռուսիոյ», անոնց ծննդեան, քահանայութեան և պաշտօնին թուականներովը, անոնց (պաշտօնավարողներուն) թիւը կը հասնի մինչեւ 75։ Նոյնպէս գրուած է ուրիշ ցուցակ մը եկեղեցիներու, մատուռներու և Հայ Կաթողիկէից բնակած տեղերու։

Ուրիշ յաւելուած մը կայ, Հայերէն և Ռուսերէն, Կայսերական Տան անդամներուն կարճ կենսագրականով և անոնց համար յատուկ օրերու մէջ մատուցուելիք մաղթանքներով։

*
* *

Երրորդ մասը ուրիշ բան չէ եթէ ոչ երկրորդ մասին Ռուսերէնը։

Այս գեղեցիկ կազմակերպութեան գլուխը կեցող, և իմաստուն վարչութեամբ առաջնորդող, Գեր. Սարգիս Գերապայծառ Տէր-Աբրահամեան յիրաւի շնորհաւորելի է իր անխոնջ ու ոքնաջան աշխատութեանն համար, ի փառս Աստուծոյ, յօգուտ Կաթողիկէութեան և ի փրկութիւն հոգւոց։ Այս գրքոյկը նիւթականապէս իսկ, ցոյց կուտայ այս մեծ կազմակերպութեան նաեւ բարոյական կարգաւորութիւնը։ Կը մաղթենք իրեն բարեյաջող ելք իր ամէն բարի ձեռնարկներուն։ Զարմանալի բան է և յիրաւի գիտակցութեան և խորունկ մտածութեան իսկ արժանի՝ որ, միակ Մեծաւոր մը, որ դեռ՝ պարագայից բերմամբ, եպիսկոպոսական աստիճան ալ չունի, կարող կ'ըլլայ վարել այնքան բազմաթիւ քահանաներն ու ժողովուրդը, որոնք անխռով և անդիմադիր կը հնազանդին իրեն. այս երևոյթին օրինաւոր պատճառը ի՞նչ է արդեօք։ Անոնք իրենց

Առաջնորդը կը յարգեն իբրեւ Նախ Աստուծոյ, ապա Յիսուսի Փոխանորդին ներկայացուցիչ. հետեւապէս՝ ո՛չ քննադատութիւն, ո՛չ անհնազանդութիւն, ո՛չ ըմբոստացում։ Անոնք Քրիստոսի ճշմարիտ ոչխարներուն պէս իրենց Հովուին ձայնին ետեւէն կ՚երթան եւ չեն ուզեր փրկութեան ճամբէն հեռանալ, զի ով որ իր Եպիսկոպոսին հետ է, Եկեղեցւոյ հետ է, Ս. Քահանայապետին հետ է, Քրիստոսի հետ է։ Ա՛յսպէս անհա սիրած կ՚ըլլան իրենց ազգն ալ, համայնքն ալ, ընտանիքն ալ. այսպէսով կը պատրաստեն ճշմարտապէս կրօնասէր Կաթողիկեայ սերունդ, որ աշխարհի օր ըստ օրէ ընդհանրացող ապականութեան մէջէն՝ Նոյեան Տապանով, Պետրոսի Նաւակով պիտի պրծի անկորուստ։

Ահա ա՛ս է անոնց հոգեկան վիճակը, որ Աստուծոյ մասնաւոր մէկ շնորհին արդիւնքն է, զոր կը մաղթենք Աստուած անարատ պահէ, որ զո՛նէ անոնք յառաջադիմեն առանց վնասաբեր եւ կորստաբեր բանակռիւներու եւ անհնազանդութեան։ Հզօր է Աջ Բարձրելոյն. եթէ ապերախտ մարդիկ՝ կամ անզուսպ կիրք քակեն խոպանացնեն իր այգին, կը տնկէ զայն այլուր, հեռո՛ւն եւ կ՚առատացնէ հարիւրապատիկ զուարթառատ պտուղներով. պէտք է միաբան աղաչենք. «Թող զդա այս ամ եւս ... թերեւս արասցէ պտուղ. ապա թէ ոչ յամէ եւս հատցես զդա»։

ՅԻՍՈՒՍ ՔՐԻՍՏՈՍ (*)

ՊԷՇԻՆՃԻ ՊԱՊ

Յիսուս Քրիստոս հէմ ինսանըն էվլատը վէ հէմ տէ Ալլահըն էվլատը տըր։

Էվվէլ էմիրտէ չուրասընա տիգգաթ օլունմալը տըր քի Յիսուս քէնտի քէնտիսինի Ալլահ թէսմիյէ էթմէսիյլէ պէրապէր աչըգտան աչըգա Բէտէր Ալլահտան օլան ֆարգընը թաստիգ էտիյօր։ Բէնտինի իպատ էյլէյէն Բէտէր Ալլահ օլտուղընը, քէնտիսի օնուն իչլէրինին իճրասընտա պուլունտուղընը, օնուն իրատէթինէ թապի խտուկինի իգրար էյլէյօր. օնա տուա էտիյօր, օնունլա տախիլէն գօնուշույօր։ «Բէտէրիմ պէնի սէվէր... պէնիմ նաֆագամ բէտէրիմին իրատէթինի եափմագ տըր... պէն տայիմա բէտէրիմէ խօշ օլանը եափարըմ... բէտէրիմէ տուա էտէճէյիմ, բէճատա պուլունաճաղըմ... Էյ Բէտէր, տայիմա պէնիմ բէճամը գապուլ էտէր օլտուղընը պիլիրիմ...» Պունլարլա միւքէմմէլ սուրէթտէ ֆարգընը պէյան էյլէր։

Բէզալիք Յիսուս քէնտի իլէ վահտէթի էհսասընտա իւզէրինէ էնէն, չաքիրտլէրի իւզէրինէ իւֆլէտիյի, հագիգաթ վէ գուտսիյէթ րուհը մագամընտա պիլտիրմէ մէվհիպէլէրիյլէ չաքիրտլէրինէ վատ իթտիյի Հոգին Սուրբ արասընտա տախի ֆարգ վար օլտուղընը թաստիգ էտիյօր. «պաշգա պիր միւթեսելլի (մխիթարիչ) իրսալ էյլէմէսի իչիւն Բէտէրիմէ րէճա էյլէյէճէյիմ... պէն սիզէ հագիգաթը սէօյլէյօրըմ, պէնիմ կիթմէքլիյիմ խայըրլը տըր, չիւնքի էյէր պէն կիթմէզսէմ, Մխիթարիչ կէլմէյէճէք տիր սիզէ, ֆագաթ պէն կիտէրսէմ, օնը սիզէ եօլլարըմ։»

Պինաէն ալէյհ, Յիսուս աչըգտան աչըգա քէնտիսինի Հայր վէ Հոգին Սուրբտան թէֆրիգ էտիյօր։ Ֆագաթ հիչ պիր վագըթ Օրգիտէն թէֆրիգ էթմէյօր, օնտան պահս իթտիյի վագըթ թամ քէնտիսինտէն պահս իտիյօր կիպի սէօյլէյօր։ Օրգի քէնտիսի տիր։ Էվվէլ, հէմ տէ պու էվլատ խամինի օ կիպի պիր հալտէ, եօյլէ պիր մանատա ալըր քի քէնտիսինին Բէտէր Ալլահ վէ Րուհուլլահա քեամիլէն միւսավի օլտուղը գաթիէն անլաշըլըր։ Շու նուրանի վէ տէրին սահիֆէյի տինլէյին վէ թէէմմիւլ իտինիզ։ «Պէն եօլ, հագիգաթ վէ հայաթըմ։ Հիչ քիմսէ պէնսիզ Բէտէրիմէ կիտէմէզ։ Փիլիպպոս օնա, Եա՛ Րապպ, Բէտէրի պիզէ կէօսթէր վէ օ քիֆայէ տիր պիզէ, տէր։ վէ Յիսուս. Պու գատար վագըթ տըր սիզինլէ պէրապէր օլտուղըմ հալտէ տահա պէնի թանըմատը՞ն մը, պէնի կէօրէն Բէտէրիմի տէ կէօրմիւշ օլուր։ եօյլէ իսէ նասը՞լ պանա Բէտէրի պիզէ կէօսթէր տէյօրսունըզ։ Պէնիմ Բէտէրտէ վէ Բէտէրին տէ պէնտէ օլտուղումա ինանմայօ՞րմըսընըզ։ Հիչ տէյիլսէ եափտըղըմ չէյլէր իչիւն ինանընըզ։ Սահիհ սահիհ տէրիմ սիզէ

(*) Տես թիւ 131, եր 51

քի, պանա խնանան պէնիմ եարտըգլարըմը քէնտի տէ եարատագ տըր. օնլարտան տահա պէօյիւքլէրինի տէ եարատագ տըր. չունքի պէն բէտէրէ կիտիյօրում վէ պէնիմ Նամըմա բէտէրտէն հէր նէ քի իսթէյէճէք օլուրսանըզ եարաճաղըմ՝ Բէտէրին Էվլատտա ինթիչամ պուլմասը իչուն։ Էյէր պէնի սէվէրսէնիզ, Թէնպիհլէրիմի հըֆզ իտինիզ, պէնտէ սիզէ պաշգա պիր մուիթէսէլլի իրսալ էյլէմէսի իչուն բէտէրէ րիճա իտէրիմ քի Թանըմատըղը վէ կէօրմէտիյի իչուն տիւնեանըն գապուլ էտէմէտիյի հագիգաթ րուհը տայիմա սիզինլէ պէրապէր գալըր։ Էյէր պիր քիմսէ պէնի սէվէրսէ, քէլամըմը թութար վէ բէտէրիմ տէ օնը սէվէճէք տիր, վէ օնա կէլէճէք վէ օնտա մաքամ օլաճաղըզ ճէվապընը վէրիր։»

Իշթէ պանա Ամենասուրբ Երրորդութիւնըն իւչ անձլարը. իշթէ օնլարըն արասընտաքի րապըթա վէ ֆարգ։ Պու իւչ անձլար արասընտա (Որդի) էվլատ Յիսուս տըր։ Իհսանըն, հաթթա տիւնեանըն մէվճուտիյէթինտէն էվվէլ քէնտինին մէվճուտ օլտուղընը պու ըրֆաթըյլա Թաստիգ էտիյօր. «Սահիհ սահիհ տէրիմ սիզէ, Աբրահամըն վար օլմասընտան էվվէլ պէն վարըմ»[1]։ Վէ Վէրնատունտա էթթիյի տուատա «Եա՛ Ալլահ, տիւնեա վար օլմազտան էվվէլ սէնտէ մալիք օլտուղըմ իհթիշամիլէ պէնի Թէքրար իհթիշամլա՛»[2], պույուրըր վէ պունըն նէթիճէսի օլարագ չու ղարիպ իֆատէլէրտէ պուլընըր. «Պէն տիւնեանըն նուրըյըմ... պէն տիւնեայա նուր կէլտիմ... պէնիմ արգամըմճա կէլէն զուլմէթտէ եիւրիւմէզ... պէն եօլ, հագիգաթ վէ հայաթ ըմ... պէն պաշլանկըճ ըմ, պէն գըյամ վէ հայաթ ըմ... պէն սէմավաթտան էնմիշ օլան տիրի էքմէքիմ...»։ Էյէր պու քէլամլար պիր Ալլահ քէլամլարը օլմասալարտը, պիր տիվանէ իֆատէլէրի օլաճագլարտը վէ օնուն տուտագլարընը եագաճագլարտը. հալպու քի Յիսուս պիր սիւքունը իլահի իլէ օնլարը Թէլէֆֆուզ էտիյօր։ Պու գատար եէնի օլան չու պէյանաթ էսնասընտա օնուն իւզէրինտէ էն ուֆագ պիր մաղրուրլըգ, պիր Թէքէպպիւր վէ եախօտ հէվաբէրէսթլիք ֆիքրի պուլամազսըն։ Օ՝ սատէլիք վէ ուլվիյէթէ մախսուս վէ հագիգաթը սէօյլէտիյինէ էն աչըգ տէլիլ օլան պիր Թավր իլէ հէմ սէօյլէր վէ հէմ տէ մուամէլէ էտէր։

Եալընըզ Ալլահա խաաս օլան էվսաֆը ճէլիլէնին քեաֆֆէսինի իւզէրինէ ալմագլա իքթիֆա էթմէյիպ, Ալլահա մախսուս օլան իշլէրին տէ պիլ ֆիիլ իճրասընտա պուլունըր։ Պազընըզ, Ալլահ կիպի իտարէի քէլամտա պուլունույօր. «Էվվէլճէլէրէ տէնիլմիշ տիր, Ֆագաթ Պէն սիզէ տէրիմ քի...»[3] Ալլահ կիպի էմր վէրիյօր «Կիտինիզ, պիւթիւն միլլէթլէրի թալիմ իտինիզ, սիզէ թէնպիհ իթտիյիմ շէյլէրին քեաֆֆէսինի թութմայը էօյրէտինիզ օնլարա. ԻՇԹԷ ՏԻՒՆԵԱՆԸՆ ՍՕՆՈՒՆԱ ԳԱՏԱՐ ՊԷՆ ՍԻԶԻՆ ԻԼԷ ՊԷՐԱՊԷՐԻՄ»[1]։

Ալլահ կիպի աֆվ էտիյօր. Եահուտիլէր «Կիւնահլարը Ալլահտան մաատա քի՛մ աֆվ էտէպիլիր» տէտիքլէրինտէ, քէօթիւրիւմէ տէօնէրէք «Այաղա գալգ, պէն սանա էմր էտիյօրում»[2] պույուրուր. Մագդաղենացիյէ խիթապ էտէրէք, օնուն քէնտի (Յիսուս) հագգընտա օլան պէօյիւք մուհապպէթինին խաթըրը իչուն, Ալլահա գարշը իշլէմիշ օլտուղու պիլճիւմլէ կիւնահլարը քէնտինէ (Յիսուսա) գարշը իլթիզամ իտիլմիշ պօրճլար կիպի աֆվ էյլէր։ Նիհայէթ, Ալլահ կիպի հիւքմ էտէր. տիւնեանըն սօնունտա էթրաֆը գուտրէթ վէ իհթիշամ իլէ իհաթա օլունմուշ օլարագ պուլութլար իւզէրինտէ Թէքրար կէլէճէյինի, քեաֆֆէի միլլէթլէրին սաղ վէ էպէտի գարարը ալմագ իւզրէ տիթրէյէրէք հուզուրընտա ինթիզար էտէճէքլէրինի, վէ հաքիմի էքրէմ ըրֆաթըյլա օնլարըն գաթի սիճիլլինի վէրէճէյինի իխպար էյլէր[3]։ Տահա ֆազլասը վար. Ալլահա մախսուս էվսաֆը ճէմիլէնին քեաֆֆէսինի իւզէրինէ ալմագ վէ Ալլահըն գուտրէթ վէ իգթիտարընա սահիպ օլտուղունը Թաստիգ էթմէքլէ պէրապէր, Ալլահա եագըշըր օլան Թազիմ, Թէքրիմ վէ իհթիրամտա հագգը վար օլտուղընը տա իլավէ վէ պի-

[1] Յովհ. Ը. 5—8։ [2] Յովհ. ԺԷ. 5։

[1] Մատթ. Ե. 28։—Ղուկ. Ե. 20, 24։—[3] Մատթ. ԻԵ. 31։

նաէն ալէյհ թալէպ տէ էտիյօր։ Իմանը. «Ալլահա իման էտիյօրսունըզ, պանա տա իման էտինիզ[1]»։ Մուհապպէթի, հէր չէյտէն իւսթիւն, բէտէր, վալիտէ, զէվճէ վէ էվլատտան իւսթիւն պիր մէհապպէթլէ. էօլիւմտէն տէ չէքինմէյէն պիր մէհապպէթլէ սէվիլմէյի իսթէյօր. քէնտի իչուն էօլէնլէրէ էպէտի հայաթ վատ էյլէյօր[2]։ Տուայը. Պէնիմ իսմիմլէ Բէտէրիմտէն հէր նէ ջի իսթէյէճէք օլուրսանըզ, պէն օնը եափաճաղըմ քի Բէտէր էվլատտա շէրէֆ պուլսուն[3]»։

(Մապատի վար)

ՏԵԱՌՆ ՄԵՐՈՅ
ՅԻՍՈՒՍԻ ՔՐԻՍՏՈՍԻ ՄԿՐՏՈՒԹԻՒՆԸ

(Շար.)

15. Իսրայէլացւոց սրբազան Առաջնորդն Մովսէս ալ, որ հրաշալի ամպին հովանւոյն ներքեւ (որուն մէջ Տէրը պահուըտած էր) հրաշագործ գաւազանը ձեռքը կ'իջնէ Երիթրէական ջուրերուն մէջ և չոր ու ապահով ճամբայ մը կը բանայ Իսրայէլի ժողովուրդին խոստացուած երկիրը հասնելու համար, ինչ ըրաւ. ուրիշ բան չըրաւ, բայց եթէ՝ պատկերացնել Յիսուս Քրիստոսը՝ որ իր երկնաւոր Հօր խօսած ամպին մէջէն՝ խաչին նուիրուելով կ'իջնէ այսօր Յորդանանու վտակներուն մէջ և անոնցմով դիւրին ու ապահով ճամբան կը բանայ Քրիստոնեայ ժողովուրդին դէպի երկինք։ Մանաւանդ Ս. Պօղոս առաքեալն ըսած է թէ՝ այն հրաշալի անցքին մէջ ամպը եղաւ իբր Զէն, ծովուն ջրերն իբրեւ Նիւթն, Մովսէս՝ Պաշտօնեայն, և այնպէս Իսրայէլացիք հրաշալի ու մարգարէական մկրտութեամբ մը մկրտուեցան, որուն լրումն ու իսկականն է, այսօրուան Յիսուսէ Քրիստոսէ հաստատուած Մկրտութիւնը։

16. Յետոյ իր անունովն ալ Յիսուսի հաւատարիմ նախանկարն է. զոր յաւագոյն կերպով պատկերացուց այսօրուան խորհուրդն ալ՝ թէ՝ Յորդանան գետը զետեղուած Տապանակ Ուխտին մէջ, և թէ ջրերուն մէջ՝ որոնք մասամբ մ'իրենց ակնաղբիւրը կը դիմեն, մասամբ մ'ալ դէպի ծովը կը վազեն և գետին չոր յատակը կը ներկայացնեն Եբրայեցւոց ժողովրդեան անցքին համար, ինչպէս կարելի չըլլայ չը նշմարել աստուածային ձեռքով կանխաւ նախանկարուած այսօրուան խորհուրդը. զոր համար Յիսուս ալ իր սրբազնասուրբ մարմինը որ իսկական

Տապանակ Ուխտին է և չէ թէ Օրինաց տախտակները կը կրէ հապա նոյն ինքն այս միեւնոյն Յորդանանի մանուկ Օրէնսդիրը, իր հաստատած մկրտութիւնով աշխարհի անօրէնութեան հոսանքը կը կտրէ, և մաս մը կը նետէ ու մաս մը կը դատապարտէ ու կը բանայ այն ճամբան որ Քրիստոնեայ ժողովուրդին կ'առաջնորդէ դէպի երկնային Քանանը։ Նամանաւանդ թէ Յիսուսի Քրիստոսի Մկրտութիւնը ոչ միայն նոյն գետին մէջ, այլ նաև Յեսուայ գետին՝ միեւնոյն հրաշք գործած տեղը կը պատահի, և այդ հրաշքը կը գուշակէր նաև մեծագոյն սքանչելիքը զոր յետոյ գործեց Յիսուս Քրիստոս։

Բայց ինչպէս և ո՞րքէ արդեօք կը պատահի, կը հարցնէ Ս. Պետրոս Ոսկեբերանը, որ այս միեւնոյն գետին ջրերը՝ որոնք Օրինաց Տապանակին ներկայութենէն կարծես սարսափահար փախուստ տուին, ոչ միայն նմանօրինակ ետ չեն քաշուիր Ամենասուրբ Երրորդութեան ներկայութենէն, այլ կը մօտին, կը ժողուին, կը խառնին և Յիսուսի Քրիստոսի Մարմնոյն շուրջը կը պատեն ու անձկանօք անհամբեր կը փափաքին դպչիլ, լիզել և համբուրել յարգանօք այն ամենասուրբ մարմինը։ Ա՛խ, գիտէ՞ք արդեօք ո՞րն է ասոր պատճառը՝ կը պատասխանէ միեւնոյն Հայրը. Տապանակին ներկայութենէն ջուրերուն փախչելովը՝ Աստուած ուզեց Իսրայէլի ժողովրդեան սրտին մէջ ձգել իր մեծվայելչութեան վախը. այն վախը որ հին Ուխտին սկզբնաւորութիւնն էր։ Սակայն այսօր անոր նման բան մը չի պատահիր. վասն զի Ամենասուրբ Երրորդութիւնը ուրիշ բան չի գործեր՝ բայց եթէ շնորհք. ուրիշ բան չի յայտներ, չի խօսիր՝ բայց եթէ սէր։ Ս. Ամբրոսիոս կ'ըսէ. Թէպէտև Յիսուսի Քրիստոսի Յորդանան գետը մտած ատեն ոչ միայն ջուրերուն փախուստ տալուն հին հրաշքը չի պակսեցաւ, այլ աւելի փառաւոր և աւելի վսեմ կերպով մը կատարուեցաւ. ինչու որ Յեսուայ ժամանակ նիւթական ջուրն էին ետ քաշուողները, բայց այսօր Յիսուսի Քրիստոսի ներկայութեամբը ետ ետ կը քաշուին ու կը փախչին շատ տարբեր կերպով գայթակղից և մեղքերով ծանրացած ջրերը։ Եւ ինչպէս որ Յորդանանու ջրերը Յեսուայ հրամայելովը իրենց բղխած ակը վերադարձան, այնպէս ալ Փրկիչ Աստուծոյ խորհրդովը մարդիկ իրենց նախկին անմեղութեան՝ սկզբնական շնորհաց կը վերադառնան որով զարդարուած էր զիրենք Ստեղծող Աստուածն։ Իրօք ալ Ս. Պօղոս կ'ըսէ թէ Մկրտութեամբ մենք նոր մարդը կը զգենունք, նախնական մարդը որ Աստուծմէ ստեղծուեցաւ սրբութեան և աստուածային ճշմարտութեան արդարութեան մէջ (Պօղոս. Գ.)։

17. Վերջապէս, Ասորւոց Նէեման թագաւորին պատմութեան մէջ ալ խորհրդանիշ կերպով նախագուշակուեցաւ Մկրտութեան խորհուրդը, երբ Եղիսէ Մարգարէէն թելադրուեցաւ այն հպարտ հեթանոսին որ երթայ և եօթն անգամ Յորդանան գետը

[1] Յովհ. ԺԴ. 1։ [2] Մատթ. Ժ. 37։ — [3] Յովհ. 13։

լուացուի, և պիտի սրբուի ամենագարշելի բորոտութենէն որով լեփլեցուն էր մարմինը (Դ. Թագ. Ե.). Նախ նախատուած սեպեց ինքզինքը այնպիսի չնչին դարման մը ապաքինելուն համար։ Միթէ Ասորեստանի գետերն ալ հաւասարապէս լաւ չէ՞ին լուացուելու համար բաւ։ Ս. Ամբրոսիոս անոր համար կ'ըսէ. Անխե՛լք, Յորդանանու ջուրը միւս գետերուն չի նմաներ, վասն զի անոր ջուրը հրաշագործ և մարգարէական է. և օր մը մարդացեալ Աստուծոյն հոն լուացուելովը պիտի սրբագործուի այն։ Արդ՝ Յորդանանու ջրերուն մասնաւոր մէկ յատկութենէն չէ, հապա՝ ճիշդ այն աստուածային լոգանքին և արդիւնքին զօրութեամբը՝ որոնք կանխելով քեզ պիտի մերձեցուին հիմա, պիտի բժշկուիս։ Բայց բարերախտութիւն մ'եղաւ Նէեմանայ համար, որ հաւանեցաւ վերջապէս Յորդանանու մէջ լուացուելու. և իսկոյն իր մարմնոյն բորոտութենէն բուժուելով՝ հասկցաւ ու երեւակայեց այն վայրկենէն թէ՝ ամէն ջուր լաւ չէ հոգւոյ բորոտութիւնը բուժելու համար, հապա՝ Յորդանանու ջուրը՝ այսինքն Մկրտութեան՝ որ Յորդանանու մէջ հաստատուեցաւ, և թէ մեղքերու թողութեան հրաշքը ջուրը չէ որ կ'արտադրէ՝ այլ անոր կցուած շնորհքը։

Բայց, ունայնասէր և հպարտ Նէեմանը այն հրաշագործ լոգանքին ընելու դրդողն ո՞վ էր. իր ամենէն դեռատի գերուհին, որ թագաւորին ու թագուհւոյն ծառայութիւն մատուցանելու սահմանուած էր։ Արդ՝ այս խեղճ աղջիկը՝ կ'ըսէ Ս. Ամբրոսիոս, ճշմարիտ Եկեղեցւոյ օրինակը նշանակեց, որ թէև աղախին նախապէս և հպատակ կռապաշտ միապետներու, ժամանակաւոր օրինօք, սակայն իր քարոզութեամբն ու խրատներովը համոզեց նոյն իսկ իր գոռոզ տիրապետները և անոնց աւելորդապաշտ և ունայնասէր ժողովուրդները՝ Յիսուսի Քրիստոսի մարգարէական խօսքերուն ականջ դնելու թէ՝ ով որ կը հաւատայ ու կը մկրտուի, պիտի փրկուի։ Ո՜հ, երանի մեզ, որ այս գորովագութ մօր՝ Եկեղեցւոյ խնամքով՝ ընդունած ենք այս փրկարար լոգանքը, որ ջնջեց մեր մէջ եղած մեղքին բորոտութիւնը, և մեզի վերածնունդ տուաւ դէպի իսկական առողջութիւն, դէպի շնորհք, դէպի Յիսուսի Քրիստոսի կեանքը, որուն վրայօք միայն երկու խորհրդածութիւն ալ ունիմ ընելու։

(Շարունակելի)

Թարգմ.

Մ. Վ. ՄՍՂՄՈՒՆԻ

ՏԵԱՌՆ ԿՈՄԻՏԱՍԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՕՍՄԱՆՑԻՈՑ ՈՐՔ ՅԱՐԵԱՆ Ի ՎԵՐԱՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԻՒՐԵԱՆՑ ԵՒ ՀԱՆԻՆ ԶՆԱ Ի ԳԱՀԷՆ ՎԱՍՆ ՄՈՒՖԹՈՒՆ ՈՐ ԵՒ ՍՊԱՆԻՆ ԶՆԱ

Ինչպէս ըսած էինք «Արձ.»ի 103 թիւին գլխակարգ ծանօթութեան մէջ, (Գ. տարի, էջ 435), ներկայ գրութիւնը Տ. Կոմիտասայ պատմական երկասիրութիւններուն առաջինն է, եւ իր ժամանակը (1703) պատահած եղերերգական գահընկէցութեան մը պատկերալից ու կորովի պատմութիւնն է:

1648էն ասդին չորս թագաւորներ նստած էին Օսմանի գահուն վրայ: Սուլթան Մէհէմմէտ Դ. որդի Իպրահիմայ Ա ոյ. վեց տարեկան էր երբ թագաւորեց այն տարին եւ շուրջ երեք տարի մնաց իր մեծ մօր՝ զերահռչակ Քէօսէմ Սուլթանի՝ Մուրատ Դ.ի կնոջ հզօր խնամակալութեան տակ, մինչեւ որ նա պատմութեան մէջ քիչ տեսնուած եղերական վախճանով, գրեթէ նման Ներոնի մօր Ագրիպպինայի, ներքինիներէն խժդժօրէն սպաննուեցաւ:

Կարի որսասէր էր այս թագաւորը, ոյր վասն եւ մականուն ստացաւ՝ Ավճի Մէհէմմէտ Սուլթան: Իր օրով պատահեցաւ Վիէննայի պաշարման ձախողանքը եւ Սոպիէսքիի յաղթանակը: Գահընկէց եղաւ 1687ին, եւ յաջորդեց իրեն Սիւլէյման Բ. իր եղբայրը, 1687—1691: Ասոր յաջորդեց Ահմէտ Բ. միւս եղբայրը, 1691—1695: Երբ սա եւս մեռաւ, թագաւորեց Մուսթաֆա Բ. որդի Մէհէմմէտի Դ.ի, ծն. 2 Յունիս 1664, գահակալեց ի 6 Փետր. 1695: Իր ժամանակին երեւելի գործերէն է 1695 Փետր. 8-9 գիշեր Վենետկեցւոց նաւատորմիղին ահաւոր ջախջախումը՝ Ամուճազադէ Հիւսէյին Գափթան փաշայի կողմանէ, որ գրաւեց Քիոս կղզին.— Զէնթայի չարաչար պարտութիւնը՝ զոր Օսմ. բանակը կրեց մեծամեծ կորուստներով, Աւստրիոյ Էօժէն անուանի զօրավարէն.— Գարլօվիցի (*Գարլոֆչա*) դաշնագիրը, աղիտաբեր ամեն տեսակէտով, ի 26 Յունուար 1699: Մուսթաֆա Բ.ի օրով Մեծ-Վէզիր (*Սա'տրը-ազամ*) եղած են հետզհետէ՝ Սիւրմէլի, Մէհէմմէտ Էլմաս, Ամուճազադէ Հիւսէյին, Տալթապան Մուսթաֆա եւ Ռամի Մէհէմմէտ փաշաներ:

Ներկայ պատմագրութեան իմացուածին համար այս հակիրճ ծանօթութիւնը կարեւոր դատեցինք:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Յետ պատերազմելոյ ազգին Օսմանցւոյ՝ Սուլթան Մէհէմէտի չորրորդի, յորդւոյ Իպրահիմին, ի Թուականիս մերոյ Ռ և Ճ և ԼԱին (1131=1684) *յորոյ սկիզբն եղեւ պատերազմիլ ընդ Ճերմանացիս՝ որք են Ալա-*

մանքն և այժմ կոչին Նէմցէք[1]։ Եւ յայնմ պատերազմի պատճառէ խառնեցան ընդ Օսմանցիս ա՛յլ և ազգն Բօլոնացւոց, Հոնաց և Վնիժացւոց[2], միաբանելով ընդ Ալամանսն. վասն որոյ և յարեան նոքա ի վերայ Օսմանցւոց իւրաքանչիւր ազգն և առին զբազում տեղիս և զքաղաքս մերձ առ ինքեանս եղելոցն յՕսմանցւոց, որ և երկարեցաւ պատերազմ այն իբրև զամս ութեւտասն։ Եւ ամ յամէ գնային Օսմանցիքն և յաղթեցեալք ի նոցանէ ամօթով յետս դառնային. մինչև եհաս Թուական Հայոց ՌՃԽԷ (1698), ապա զխաղաղութիւն արարին ընդ միմեանս, ի չորրորդում ամի Թագաւորութեան Սուլթան Մուսթաֆայի յորդւոյ Մէհէմէտին, քանզի ընդ յերկարութիւն չորք Թագաւորք եղեն փոխեցեալք։ Նախ առաքեցին Օսմանցիքն զդեսպանս առ ազգն Ալամանաց սակս խաղաղութեան, և ապա ի վերոյգրեալ ազգացն եկին դեսպանքն ի Կ. Պօլիս, առ Թագաւորն Օսմանցւոց ի Սուլթան Մուսթաֆայն, և կռեալ զդաշինս ընդ միմեանս արարին զխաղաղութիւն, և դարձան դեսպանքն Քրիստոնէից իւրաքանչիւրքն փառաւորութեամբ ի տեղիս և առ Թագաւորս իւրեանց։

Իսկ Օսմանցիքն զկնի խաղաղութեան՝ հանդերձ Թագաւորաւն իւրեանց գնացին և նոքա ի քաղաքն յԱտրիանուպոլիս և նստան անդ։ Բայց Թագաւորն Սուլթան Մուսթաֆայ ի ժամանակի տղայութեան իւրոյ՝ ունէր ուսուցիչ և վարժապետ դպրութեան՝ զոմն Կարնեցի Ֆէյզուլլահ անուն, որ էր փեսայ Վանի Էֆէնտուն։ Եւ ի Թագաւորելն իւրում առաքեալ եբեր զհօճայն ի Կարնոյ և արար իւրն Մուֆթի, որ կոչի շէյխ-իսլամ. և զամենայն խորհուրդս իւր ընդ նմա առնէր և նմա լսէր, և այլոյ ումեք ոչ հաւատայր զինքն՝ բաց ի նմանէ։ Եւ զոր ինչ գործէր նորին հրամանաւն և նորին խորհրդակցութեամբն գործէր. և այլոց խօսից ոչ հաւատայր և ոչ լսէր երբէք։ Վասն որոյ իբրև ետես Ֆէյզուլլահ Մուֆթին այն՝ որ աճեմ Ֆերզանտի[1] գոլով՝ եթէ հաւատայ Թագաւորն ամենայն խօսից իւրոց, այնուհետև սկսաւ գողանալ զմիտս նորա և յինքն հանգուցանել խաբողական և պատրողական բանիւք և եւս հաճոյանալ մօր Թագաւորին և հաճիլ զկամս նորա, և մերթ առ մերթ երթևեկութիւն առնելով առ նա՝ և խօսակցելով ընդ նմա՝ զնորա միտսն եւս յինքն ծրարէր, նաև զամենայն պալատականսն համանգամայն՝ զամենայն առ ինքն ձգէր. որոյ սակի առէին իսկ եթէ հմուտ և քաջ գոլ ի յարհեստս կախարդութեան և նոքօք որսայր զկամս այլոց և հաճոյանայր նոցա, և զամանս կախարդական դեղօք իբրև զանասունս առնէր, Թափելով ի զգայութենէ, ի խելաց և ի մտաց, և ինքն յառաջեալ յամենայն գործս յարքունական, մինչ գրեթէ ամենայն ումեք յանկնկալութիւն առ նա հայէր, և զնմանէ կախեալ կային Թագաւորն և մայրն իւր և բովանդակ պալատն արքունի, որպէս ասէ Տէրն՝ «Յորժամ զհզօրն կապեսցէ՝ և ապա զամենայն զտունն նորա յաւար հարկանիցէ։»

Այսպէս և սա՝ նախ զԹագաւորն և զմայրն կապեաց առյինքն և ապա սկսաւ զիշխանութիւնն նորա յափշտակել. իսկ յարտաքոյ եղեալ մեծամեծացն՝ ի վէզիր ազամէն[2] սկսեալ մինչ ի չնչին իշխանութիւնս նոցա զձեռս արձակեալ. վասնզի հրամանաւ նորին ի յանկ ելանէր և կատարիւր ամենայն իշխանութիւն, որ և ամենայն դրունք մեծամեծացն ամայի և ունայն մնային ի գործոյ. քանզի խնդրողք զիշխանութիւնս՝ զվէզիրութիւնս, զփաշայութիւնս և զայլ ամենայն գործս իշխանութեան, առ դրունս նորա դեգերէին զբազում աւուրս, բազում աղերսանօք՝ մանաւանդ բեռնայիր և ձեռնալիր կաշառօք, դենարիւք և դահեկանօք, այլև զանազան պէսպէս մեծածախ ընծայիւք. վասն որոյ այնու փառաւորութեամբ լայնացեալ, ստուարացեալ, յղփացեալ ելից զամենայն աշխարհս որ ընդ ձեռամբ Թագաւորութեան Օսմանցւոց էր, միլքով, մալիքեանէով, կալուածովք, ագարակօք, և

[1]Աւստրիացիք։
[2]Լեհք, Ռուսք եւ Վենետիկցիք։

[1]Որդի Պարսկի, այսինքն պարսիկ ազգաւ։
[2]Սա՛դր-ազամ;

չիֆթլիկօք[1], յամենայն կողմանոն ի ձեռս արձակեալ բռնաբարէր, յափշտակէր և յափշտակեալ բերէր, և զակն իւր ագահ ոչ յագեցուցանէր։ Եւ արդ՝ վասն յայսմ առնելոյ յագահութեան սակի՝ ամենեցուն ատելի լինիւր. բայց ոչ ոք կարէր զդէմ ունել նորա, վասն յերկիւղի թագաւորին։ Սակայն անկուս ի լեզուս մեծամեծացն և ռամկաց, կողմաց և աշխարհաց, և բամբասիւր միշտ յամենայն ուրեք յայտնի և ի ծածուկ՝ ասելով եթէ ղըզըլպաշ է և զօճախս[2] օսմանցւոց կամի սա չիջուցանել, քանզի զորս կամի իշխանութեամբ բարձրացուցանէ, և զոր ոչն կամի՝ զայն արտաքսէ, արտաստանման առնելով զնա ի տանէ և ի բնակութենէ, և զայլ ոմանս որք ոչ հնազանդին սմա՝ զնոսա տայ սպանանել։ Որ և զիմրահօր[3] թագաւորին յազգէ Քօփրուլուն[4], չարախօսելով թագաւորին՝ ետ խեղդամահ առնել զնա։ Եւ զկնի մեռանելոյ Հիւսէյին փաշային (որ զխաղաղութիւն արար ընդ Քրիստոնեայսն, որ եւ վասն խեղդելոյ զիմրահօրն զայն՝ յոյժ խոցեալ ի սիրտ և անկեալ ի հոգս՝ ցաւագար եղեալ մեռաւ), ետ բերել ի Բաբելոնէ զՏալթապանն[5] Մուսթաֆա փաշայն, եւ առեալ զբազում կաշառս ի նմանէ եւ արար զնա վէզիր. որ և արար զվէզիրութիւնն իբրեւ ամիսս երիս։ Եւ որպէս ի վերոյ ասացաք՝ եթէ զամենայն իշխանութիւնս ըստ կամաց իւրոց վարէր և կամ վարել տայր, նոյնպէս եւ վէզիրաց զոր ինչ հրամայէր սա՝ զայն անյապաղ կատարէին. եւ եթէ գործ ինչ իշխանութեամբ՝ վէզիրն ըստ իւրում հրամանացն առնէր՝ եւ յորժամ լսէր մուֆթին՝ զայն հրամանաւն իւրով յետս նահանջէր։ Վասն որոյ տաղտկացեալ նոյն Տալտապան վէզիրն կամէր զի սպանեսցէ զմուֆթին։ Իսկ նա իրազգաց եղեալ խորհրդոյ վէզիրին չարախօսեաց զնա վաղվաղակի առ թագաւորն եւ ետ սպանանել զնա։ Եւ իբրեւ այս յայտնի հրապարակաւ հռչակեցաւ առ մեծամեծս եւ առ ռամիկսն, վասն այսորիկ առաւել եւս տրտունջ կալան զնմանէ, եւ միշտ քրթմնջիւն էր ի բերանս այլազգեաց եթէ անմեղ ետ սպանանել զՏալթապան փաշայն, և հանապազ խղճալով զազգս իւրեանց աւաղէին եւ ասէին. «Ղըզըլպաշն այս կամի զհաւատս եւ զկրօնս մեր փոխել եւ ինքն թագաւորել»։ զայս միշտ յամենայն ուրեք ասէին եւ լսէին ընդ յիւրեարս. եւ որամեալ ոխային եւ խորհէին, եւ իբրեւ զյղիս երկնէին զցաւս՝ սպասելով ժամու եւ ժամանակի, մինչեւ եհաս թուականն փրկչին մերոյ հազարերորդի, եօթնհարիւրերորդի եւ երրորդի եւ մերս Հայոց ՌՃԾԲ (1152) եւ Տաճկաց սէնէն ՌՃԺԵ (1115) յուլիս ամսոյ վեց, զկնի տօնի Պայծառակերպութեան Տեառն մերոյ յերրորդումն աւուր՝ օր երեքշաբթի մինչդեռ ի խաղաղութեան կային ազգն այլազգեաց՝ ի նոյնում օրն յանկարծակի յարեան ծառայք թագաւորին որք կոչին ճէպէճիք[1], արք երեսուն կամ քառասուն՝ ժողովեալ միաբանեցան եւ ելին յԱք մէյտանն կոչեցեալ տեղի՝ աղաղակելով զուլէֆէ[2] խնդրէին։ Եւ յայսմ ամբոխմանէ երկուցեալ քաղաքացւոցն զչուկայս եւ զխանութս իւրեանց կիսախուփս արարին եւ կիսոցն փակեցին իսկ. եւ Սէկպանպաշին[3] որ Հաշիմ օղլի կոչիւր՝ փութացեալ եւ ետ բանալ զկրպակսն եւ զչուկայսն. քանզի յառաջ քան զայս աւուրբք ինչ, մինչ ճէպէճիքն գնային ի պատերազմ առ Վիրս նաւով՝ յայնմ աւուր յամբոխ արարին ասելով «Ո՞չ գնամք ի պատերազմ մինչեւ ո՛չ առցուք զուլէֆէյսն մեր. եւ յայնմ ամբոխմանէ խանութք փակեցան եւ հասեալ նոյն Հաշիմ օղլուն զխանութսն ետ բանալ եւ ճէպէճոցն ետ զուլէ-

[1] Միւլք, անձնական ստացուածք, մալիքեանէ, պետական կալուածոց պայմանաւոր ստացումը առանձնակի կողմանէ. չիֆթլիկ, ագարակ։

[2] Օճաղ, կրակարան, ծխան. տոհմ, գերդաստան։

[3] Իմրահօր, էմիրի ախօր, ախոռապետ։

[4] Քէօփրիւլիւներու ցեղը յոյժ նշանաւոր է. օսմանեան տէրութեան տուած է հռչակաւոր սադրազամներ, ինչպէս Մէհմէտ փաշա, Ֆազըլ Ահմէտ փաշա, Մուսթաֆա փաշա և Աղասուլլահ փաշա։

[5] Տե՛ս Արձ. Գ. տարի, թիւ 113, էջ 699, ի ծանօթութեան։

[1] Ճէպէճի՝ զրահաւոր։

[2] Զուլիւֆէ՝ ռոճիկ, թոշակ զօրաց։

[3] Սէկպան՝ շնապան, Ենիչէրի զօրաց դաս մը։

ֆէյս նոցա, եւ ելից զնոսա ի նաւս եւ առաքեաց ի վերայ Վրաց ի պատերազմ, եւ յայնժամ զնոյն կամեցաւ առնել, բայց սոքա դարձեալ ի միւսում օրն յաւելան ի նոյն տեղին եւ միաբանեալ ի նոյն գործ եւ զաղաղակ բարձեալ թէ «զուլէֆէ խնդրեմք»։ Եւ կրկին ի նոյն օրն խանութպանքն փակեցին զխանութս իւրեանց եւ սէկպան պաշին հասեալ ի շուկայսն հրամայեաց բանալ զՊեզեսթենս զխանութսն եւ ճեպեաց յԱթ Մէյտան առ ժողովսն ճէպէճոց հանդերձ զօրօք իւրովք եւ ասէր քաղցրութեամբ եւ հանդարտութեամբ թէ «Ընդէ՞ր յայսմ վայրի ժողովեալ էք». եւ նոքա զաղաղակ բարձեալ վասն ուլէֆէի, եւ նա յանձն էառ թէ ի վաղիւն զուլէֆէյս ձեր ես ինքնին տացից, եւ դուք այժմուս ցրուեալ գնասջիք ի տեղիս ձեր, եւ դարձեալ ի նոցանէ գնաց առ Ասլան Ալլահ փաշայն որ թոռն էր Քէօփրիւլուն, այլ եւ փեսայ Ֆէյզուլլահ մուֆթուն եւ էր զայմախամ Իսլամպօլու, եւ էառ զհրաման ի նմանէ զի ի վաղուեան օրն կոտորեսցէ զճէպէճիսն. եւ ծանուցեալ զայս ճէպէճոցն զօրաց առաւել եւս կուտեցան եւ ընդ ինքեանս առեալ զսօֆթայս հանդերձ դրօշօքն նոցա, եւ եկեալ ժողովեցան ի հինգշաբաթի առաւօտուն ի նոյն Աթ Մէյտանն, եւ ամբոխ մեծ արարին եւ սկսան աղաղակել եւ բարձրացուցանել զձայնս իւրեանց փոխելով այսօր զբանս իւրեանց՝ գոչելով ասէին թէ «զթագաւորն եւ զմայրն, զմուֆթին եւ զվէզիրն խնդրեմք, եւ ոչ կամիմք զնոսա այսուհետեւ». եւ այնքան սաստիկ գոչելով աղաղակէին «Ալլահ, Ալլահ», մինչ զի զձայնս իւրեանց ի յօդս սփռէին առ հասարակ քաղաքաւս, այլ եւ ձայն աղաղակին տարածիւր ընդ յերեսս ծովուն, քանզի բարձր է Աթ Մեյտանի տեղն այն։

(Շարունակելի)

ԵՍԹԵՐ(*)

(Շար.)

Դ. ԱՐՍԱՐ Թ. ԹԵՍԱՐԵԱՆ

Մնացածը ամբողջ կ'երգուի

Էլիզ, Երգչախումբը

Երգչախումբը

Երանի՜, կ'ըսեն, այն ծաղկեալ ազգին,
Որուն վրայ կը պլլուին այս բարիքներ.
Ա՛լ երանի անմեղ ազգին,
Որ երկնից Աստուծոյն վրան իր յոյսն է դրեր։

Օրիորդ մը, մինակ

Իր սրտի անուշին յագուրդ տալու համար
Մարդն անզգամ ճիգ կը թափէ վայրապար,
Կը գտնէ միշտ դառնութիւն
Հաճոյից մէջն անգամ։

Ուրիշ մը, մինակ

Ամբարշտին երջանկութիւնն է միշտ յուզեալ
Կը յածի նշաւակ յողդողդութեան իր անձին.

(*) Տես թիւ 430, էջ 42

Երջանկութիւնը վայելենք
Լոկ խաղաղ և անմեղ կեանքի մէջ։

Նոյնը, ուրիշի մը հետ

Խաղաղութի՛ւն,
Լուսաղբիւր յաւերժական.
Ո՛վ միշտ նոր գեղեցկութիւն.
Երանի՛ քեզ սիրահար սրտերուն
Խաղաղութի՛ւն,
Լուսաղբիւր յաւերժական
Երանի՛ միշտ զքեզ վայելողին։

Երգչախումբը

Խաղաղութի՛ւն,
Լուսաղբիւր յաւերժական,
Ո՛վ միշտ նոր գեղեցկութիւն,
Խաղաղութի՛ւն,
Երանի՛ միշտ զքեզ վայելողին։

Նոյնը, մինակ

Խաղաղութիւն չկայ չարին, զո՛ւր կ'ուզէ զայն։
Հանգիստն իր սրտին մէջ բնաւին տեղ չի գտնիր.
Սուրը դրսէն, խիղճը ներսէն
Զինքն ամէն ժամանակ կը տանջեն։

Ուրիշ մը

Փառքը չարին յական քթթել կը շիջանի.
Կը լափէ զինքը միշտ տառապանն սրտաւրատ
Ո՛չ, այսպէս չէ, այն որ երկիւղ ունի քեզմէ,
Վերածնի պիտի, Տէ՛ր, արշալոյսէն ա՛լ պայծառ։

Երգչախումբը

Խաղաղութի՛ւն,
Երանի՛ միշտ զքեզ վայելողին։

Եղիզ, առանց երգելու

Մօտակայ անտառին մէջ, քայլեր այժմիկ կը լսեմ.
Կը կանչեն ըզմեզ, երթա՛նք ընկերանա՛նք Դշխոյին։

ՎԵՐՋ Բ. ԱՐԱՐՈՒԱԾԻ

ԵՕԹՆԵԱԿ ՔՐԻՍՏՈՆԷԻ

ՀՈԳԵՒՈՐ ՄՏԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

„ՆՄԱՆՈՒԹԻՒՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ" ԳՐՔԷՆ

Գիրք Ա.—Գլ. ԺԸ. — Ս. Հարց օրինակներուն վրայ:

(Շար.)

Բայց. ո՛րչափ մեծ եղաւ ամէն կրօնաւորներու եռանդը՝ իրենց սուրբ կարգին հաստատութեան սկիզբը:

Ո՛հ, ո՛րչափ ջերմեռանդութիւն աղօթից, ո՛րչափ մրցում առաքինութեան, ո՛րչափ մեծ բարեկարգութիւն կը տիրէր, առաջնորդին կանոնին տակ. ո՛րչափ յարգանք ու հնազանդութիւն ծաղկեցաւ ամենուն մէջ:

Մինչեւ հիմա մնացած հետքերը կը վկայեն թէ յիրաւի անոնք սուրբ եւ կատարեալ մարդեր եղան, որ այնչափ քաջաբար զինուորելով զաշխարհ ոտքերու կոխեցին:

Իսկ հիմայ մեծ կը համարուի եթէ մէկը կանոնազանց չըլլայ, եթէ մէկը՝ ընդգրկած վիճակը համբերութեամբ կարող ըլլայ տանիլ:

Ս. ՖՐԱՆՉԻՍԿՈՍ ՔՍԱՒԵՐԵԱՆ

Ս. Ֆրանչիսկոս յետոյ անցաւ Փէշըրիի ծովափը որ Գոմորինէն մինչեւ Մանար կղզին կը տարածուի: Այս երկրին բնակիչները, որ Փարաւա (ձկնորս) կը կոչուէին, մկրտուած էին. բայց միայն քրիստոնէի կնիքէն ուրիշ բան չէր մնացեր: Անոնց սորվեցուց քրիստոնէական վարդապետութեան նախական տարրերը, անոնցմէ բիւրաւորներ խոստովանեցուց, քառասուն հազարի չափ մկրտեց, հարիւրաւորներ բժշկեց. թէ՛ անոնց վրայ խաչանիշ ընելով թէ՛ անոնց մօտ զրկելով նորակնքեալ փոքրիկ տղաներ, որոնք իր վարդապետութիւնը, խաչերը, կամ նշխարաց փոքր հեռաւորներէն կը տանէին, հիւանդներուն համբուրել կու տային եւ անոնց վրայ Հայր մեր մը կամ Հաւատամք մը կ'ըսէին: Ապա ամէն տեղերու մէջ ի պատիւ Ճշմարիտ Աստուծոյ եկեղեցի շինել տուաւ, Փակոդ կոչուած գաւառի մեհեաններուն տեղ, ուր սուտ աստուածները կը պաշտուէին: Վերջապէս բոլոր հեթանոսութիւնը, եւ այրել տուաւ այն բոլոր կուռքերը, որոնց այնչափ երկար ժամանակ հրապարակական պաշտամունք տրուած էր: Իր աշխատանքի վարքը եւ իր հրաշքները շատ նպաստեցին այս գործերուն: Սովորաբար իր կերակուրը տեղւոյն աղքատներուն կերակուրն էր, բրինձ եւ ջուր. օրը երեք ժամ միայն կը քնանար, անկողինը մերկ գետինն էր, եւ բնակարանը՝ ձկնորսի մը հիւղը: Իր սրբացման գաւառին մէջ կը յիշուի թէ, այս միջոցին, Աստուած իր միջնորդութեամբը, չորս մեռելի կենդանութիւն պարգեւեց:

Յաջորդ տարին, դէպի Կոա ուղեւորութիւն մը ըրաւ, հոն, երիտասարդ Հնդիկներուն համար վանք մը հաստատելու. ապա Փէշըրիի գործաւ եւ մխիթարեց իր սիրելի Փարաւաները, որ իրենց թշնամի Պատաժներէն կողոպտուած եւ հալածուած էին. յետոյ գնաց Թրավանգոռ ուր իր քարոզներուն անդիմադրելի զօրութեամբը մեծ բարիքներ ըրաւ: Տեղւոյն թագաւորն իսկ այնքան յուզուեցաւ որ Սուրբին հրաման տուաւ որ պէտք է իր բոլոր երկրին մէջ քարոզէ. եւ հաւանեցաւ որ իր բոլոր հպատակները Սուրբին ձեռքով քրիստոնեայ ըլլան եւ մկրտուին: Այս տեղ ահա՛ լեզուախօսութեան պարգեւը ընդունեցաւ, առանց թարգմանի՝ կռապաշտներուն խօսիլ կարենալու համար. փախստական ըրաւ նոր քրիստոնեաներուն վրայ յարձակող բարբարոսներուն բանակը, խաչ ի ձեռին անոնց բռնելով. Կ'արգիլեմ ձեզի, յանուն կենդանի Աստուծոյ, առաջ երթալ, եւ կը հրամայեմ, իր կողմէ, որ ետ դառնաք: Աստուածային Բարութեան մնայուն պաշտպանութեամբը ազատեցաւ Բրահմաններուն լարած որոգայթներէն եւ արձակած հարուածներէն. մկրտեց մէկ ամսուան մէջ 10,000 հեթանոս, քառասունըհինգ եկեղեցի շինեց եւ վերջապէս բազմաթիւ մեռեալներու յարութիւն տալով հաստատեց Կաթոլիկէ ճշմարտութիւնները եւ ամօթահար ըրաւ անհաւատներուն յամառութիւնը: Այս հրաշքներով այնպիսի բարձր համարում մը շահեցաւ Հնդկաց մէջ, որ ամէն գաւառ, ամէն քաղաք, ամէն աւան եւ ագարակ կը փափաքէին անոր ներկայութիւնը վայելել:

Մխիթարութեամբ լսեց ոչ միայն գործը Մանար կղզւոյն բնակիչներուն, որոնց քարոզած էր Փէշըրի թողած քահանաներէն մէկը, այլ եւ մարտիրոսութիւնը վեց, եօթը հարիւր նորադարձ քրիստոնեաներու, որոնք նահատակուեցան Ջաֆնափաթամ թագաւորին հրամանով: Ստամաններուն, անհաւատներուն եւ յոյներուն վրայ այնչափ յաղթանակներ կանգնելէ յետոյ, Սուրբ Ֆրանչիսկոս ուղեւորութիւն մը ըրաւ Մելիափուր, զոր Փորթուկալցիք Սուրբ Թովմասի քաղաք կ'անուանեն՝ նոյն Սուրբ առաքեալին այն տեղ նահատակուած եւ թաղուած ըլլալուն համար: Հոն գտաւ անոր անուան նուիրուած մատուռ մը, ուր երկնային անհուն մխիթարութիւններ ունեցաւ: Անկէ գնաց Մալագգա, Ամպուան, շրջակայ փոքր կղզիները, Մոլուքեանները, որոնց ոստանն է Թեռնատ, եւ Մօր մեծ կղզին ուր է Մանոյա քաղաքը: Այն տեղերը շատ գործեր ըրաւ մեծամեծ հրաշքներ գործեց: Ան ատեն ձեռք զարկաւ ուսուցմանը բարոյական Ճարտոնի մէջ, որուն Աւաճեայր եղաւ: Բայց հոն չգտնուած իր առաջնուան քարոզած տեղերը պտըտեցաւ, Յիսուսի Քրիստոսի թագաւորութիւնը հաստատելու համար, խաչեր կանգնելով, բագինները կործանելով եւ հիւանդներն ու մարմինները բժշկելով:

(Շարունակելի)

ԻՄԱՍՏՈՒԹԵԱՆ ՍԿԶԲԱՆՑ ՎՐԱՅ
ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ՊԱՏՍԱԿԱՆ
ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ (*)

Ե.

(Շար.)

«Բարեկիրթ եւ քարեմոյն ըլլաս,
«եւ պիտի ըլլաս սիրելի»:

Ն.

«Բարեկիրթ ըլլաս»

Ուրիշներուն բարիք ընելու յօժարակամութիւնն և պարկեշտ հաճոյակատարութիւնն բարեկրթութեան գլխաւոր մասերն են. բայց միայն այս չէ որ բարեկրթութիւնը կը լրացնէ. դեռ ուրիշ բան մ'ալ կայ, զոր ոմանք կերպերու շնորհք կը կոչեն։ Ըստ այսմ, բարեկրթութիւնն ոչ միայն հաճոյական չեղող բան մը չընելու և չըսելու մէջ կը կայանայ, այլեւ հաճոյական եղողը ընելու և ըսելու մէջ այնպիսի եղանակաւ յայտարարութեան, կերպերու, որոնք իրենց վրայ տեսակ մը ազատութիւն և բնականութիւն կրեն, և երբեմն նաեւ ճարտարութիւն և փափկութիւն։ Հնար է բարեկրթութիւնը՝ համեմեալ բարութիւն մը կոչել. բարի սրտի մը վրայ աւելցուած՝ շնորհալի ձեւն է։ Բարեկիրթ մարդն կ'աշխատի ուրիշները իրմէն և նոյն իսկ իրենցմէ գոհ թողուլ. վասն զի մարդիկներուն ամենէն զօրաւոր կիրքն ուրիշներէն յարգանք և համարում գտնելն ըլլալով, ճշմարիտ բարեկրթութիւնն կը կայանայ մանաւանդ անոնց համարումն և յարգանք ընծայելու, անոնց անձնուիրութիւնը խնամելու, և նոյն իսկ ճարտարութեամբ շոկելու մէջ։ Այս ըսել չէ թէ, հարկ ըլլայ երբեք փաղաքշանք և շողոքորթութիւն գործածել։ Շողոքորթութիւնն միշտ մոլութիւն մի է, եւ ճշմարիտ բարեկրթութիւնն, ինչպէս կատարեալ արդարութիւնն, պիտի ամենայն ատիկա գործածելու։ Ատիկա իսկապէս կեղծ գովեստ մի է, մինչդեռ հնար է ճշմարիտ գովեստներով փաղաքշել եւ երբեմն պատեհ է նաեւ զայն ընել, լաւ եւս մէկու մը սիրտը շահելու, եւ լաւ եւս ինչ ինչ բարի խրատներ ընդունելի ընծայելու, կամ օգտակար յանդիմանութիւն մը արդիւնաւոր ընելու համար։ Բայց եթէ հնար չըլլար այլազգ հաճելի ըլլալ, եթէ ոչ կեղծաւորութիւն եւ սուտը գործածելով, հարկ է այն ատեն բարեկրթութիւնը զոհել ճշմարտութեան։ Զգործածես երբեք այն առերեսս բարեկրթութիւնը, որ գրեթէ միշտ արտաքին սովորական մեծարանաց եւ ծամածռութիւններուն վրայ կը կայանայ, եւ անոնցմով կը վերջանայ։ Նոյնպէս նաեւ ի նկատի չունենաս այն աշխարհիկ բարեկրթութիւնը, որ ուրիշ նպատակ չունի, եւ այդ միջոցներն ուրիշ վախճանի համար չի գործածեր, եթէ ոչ իր եւ նաեւ ուրիշներուն ունայնութիւնը փաղաքշելու, բարեկիրթ մարդու համբաւ ստանալու, եւ այսպէս ամբոխէն եւ ռամիկ ժողովրդէն զանազանուելու համար։ Ամենեւին այդպիսի վախ մը չկայ բարեկրթութենէն, որ քրիստոնէական զգացումներէ ներշնչեալ եւ օժանդակեալ է։ Եւ որովհետեւ ատիկա միշտ բարերար սրտէ մը կը բղխի, որ մարդկանց բարեկամ, եւ անոնց հաճոյք պատճառելու միտեալ է, ատիկա, կ'ըսեմ, ապահով եւ հաստատուն հիմ մի է, անկեղծ, փութկոտ, մեծահոգի, հաստատուն բարեկրթութիւն մի է, և այսպէս ըսելու համար, այնպէս ճշմարիտ, այնպէս անայլայլ, ինչպէս որ է Աստուած, որուն, բարեկիրթ քրիստոնեայն, մարդկանց բարիք ընելով, կը ջանայ գլխաւորաբար հաճելի ըլլալ։

(Շարունակելի)

(*) Տես Արձ. Գ. Տարի թիւ 123, էջ 757։

ՊԻՐ ՎԱՇԻՆԻՆ „ԴԱՐՁԸ"

Բրօքասիօն ֆր լա ֆռաս մէվզուբէսինին 1914 Յունվար քարիխլի նիւմորէսնեա Հոգին Ուրբ քարիգաթրնին Հ. Բէմոն Վարդապետին իմզասրյլա եազրմիս օլան մէգմլէնին թէրճէմէսի տիր։

Բամբն նէսլինի թէրզիլ իյլէյէն մէրտիւմխարլըղըն (մարդակերութիւն) հիւքիւմ ֆէրմա օլտուղը եէր եալնըզ Աֆրիգանին մէրքէզի տէյիլ տիր։ Սիէրա-Լիոնէաէ, Շէրպրոթէսմիյէ օլունան բէք գատիմվէ գատիմ օլտուղը գատար սա վահշի օլան պիր գապիլէ

վար տըր քի պունլար ինտինտէ, ինսան եէմէք, բէտէրտէն էվլատա մէվրուս պիր ատէթ հիւքմիւնէ կէչմիշ տիր։ Պու կիւնէ գատար պու պարպար գաւմը մէրտիւմիարլըգ ատէթի մէնֆուրէսինտէն հիչ պիր չէյ կէրի ասուրատուրամամըշ տըր։

*
* *

Պիր նէվ ֆրան-մասօն ուսուլիյլէ վէ չէյթանի պիր ինթիզամ իլէ թէրթիպ իտիլմիշ օլան պու ինսան գուրպանի իթմէք ատէթի, պիր այինի րուհանի մագամընտա իճրա օլընմագտա տըր։ Շէրպրօ, հէմճինսինի գուրպան իթմէքլէ, ինսան էթի եէմէքտէն զիյատէ քէնտի իթիգատը րուհանիսինէ իթթիպա մէրամընը թէրվիճ իթմէք իսթէր։

Պիր Շէրպրօ գապահաթը վէ եա թէվպէքէար օլտուղը վագըթ Ֆիքրինէ գօր քի պիր սուչսուզըն գանընտա իւհազ օլաճագ օլուրսա, էսկի բագըղըղնը պուլապիլէճէք տիր։ «Պիր չօճուգ էօլտիւրիւպ գանընը իչէլիմ, իչթէ օ զէման բօնի-կօլէպլա (գարնը պէյազ օլուրըզ» տէր։

Եա գօրգու վէ եա տիկէր պիր սէպէպ սայիգասըյլա Շէրպրօ Ֆիքրինէ գօմուշ տըր քի ինսան վիւճուտինին պագը ազասը քէնտի էվ իլաճլարընա գարըշտըրըլտըգտա վէ եախոտ քիւչիւք բութլարա սիւրիւլտիւգտէ, Ֆէվգ էլատէ պիր գուվվէթ իքթիսապ իտէրլէր։ Իշթէ պու միւրէքքէպաթա Րօֆիմօ նամը վէրիրլէր։ Րօֆիմօյա մալիք օլան Շէրպրօ կիւյա սահիպի սէրվէթ օլուր վէ զէվգ ու սէֆա իլէ եաշարմըշ, գուլմտան գուրթուլըր վէ պէյազըն զատըընտան մասուն գալըրմըշ։

Միխոնէրլիք հայաթըմըն Թարիխինտէ, պունլարա տայիր բէք չօգ հիքեայէլէր վարտ տա, պունլարտան պիրինի պուրատա նագլ իթմէք իսթէրիմ քի պու զավալլըլարըն «ղարձա» կէլմէլէրի խուսուսընտա Ալլահըն պիզէ օլան մէրհամէթինէ վէ Ս. Ատտուածածինին տէ եարտըմընա տէլալէթ իտէր։

*
* *

Օ կիւն հապսիանէ կարտիանը, պիլմէզսին պաշը աղըրտըղընտան մը եա սօլ այագը իւսթիւնէ գալգմըշ օլատուղընտան մը, բէք թիթիզ վէ աքսի իտի։

— Էֆէնտի, պուրատա հարաճագ պիր իշինիզ եօգ տըր, չիւնքի մահպուսլար արասընտա րօմալը տէնիլէնլէրտէն հիչ քիմսէ եօգ տըր, տէտի պանա։

— Աֆվ իտէրսինիզ, պէն րօմալը արամայօրըմ, պէն գըտաճա դաթօլիք վէ ֆրանսըզըմ, պաշգա թարիրէ լիւզիւմ կէօրմէյօրըմ։ Ջահմէթ օլմազսա շու խտամ մահքիւմ իտիլէն ատամը կէօսթէրէպիլիր միսինիզ։

— Օ գաթօլիք տէյիլ տիր։

— Պէն սիզէ օնըն նէ՛ օլտուղունը սօրմայօրըմ, օնու կէօրմէք իսթէյօրըմ. իշթէ րասարօրթըմ։

Կարտիան բէրտէյի էնտիրտի վէ օ գօճաման գաբույը աչարագ քէնտիսի կէրի չէքիլտի վէ պէնի իչէրի կիրտիրտի։

*
* *

Իչէրի կիրէր կիրմէզ տօղրու, զավալլը մահքիւմըն ինճրայը հիւքմիւ իտամա պէքլէտիյի հիւճրէյէ կիթտիմ, օրատա օնը էսկի պիր հասըր իւզէրինտէ օթուրմուշ կէօրտիւմ։ Սիյահ, չիշման, ինթիյարըըգտան վէ պիւյիւճիւլիւքտէն աչընմըշ, էլլէրի գուրումըշ, չէհրէսի չէքիլմիշ, պէնզի սօլմըշ. շաշգըն պագըշլը, կէօզլէրինին աթէշի սէօնմիւշ, եօրկուն վիւճուտը. Նիհայէթ, ճէհալէթ ու գապահաթըն ինթաճ իտէպիլտիյի պիլճիւմլէ սէֆալէթին պարը կիրանը ալթընտա էզիլմիշ պիր հայտուտ սուրաթընը կիւյինմիշ պիր ինսան կէօլկէսի կիպի կէօրիւնտիւ պանա։ Ջահիրէն պու գատար մուճիպի նէֆրէթ կէօրիւնէն պու ատամըն եանընա օթուրարըգըմտա քէնտի քէնտիմէ «Եա՛ Րապպի, պէնի քիմէ եօլլատըն. պու էթ եըղընընտան հիչ պիր շիւլէյի հայաթ չըգմասընըն գապիլի վա՞ր մը» տէյօրտըմ։ Ծէնապը Հագգըն մէրհամէթինին գալպիմտէ ագս իտէն սէտասը պէնիմ դօրգու վէ թէլաշլարըմը սուսատուրտը վէ միւթէրէտտիտանէ պիր իքի չիֆթ սէօզ սէօյլէմէյէ ճէսարէթ իթտիմ։

— Ագիզիմ, Թապիի տիր քի պիր պէյազըն սանա զիյարէթէ կէլմէսինէ թէաճճիւպ իտիյօրսըն։

Իլք ճէվապը, պիր տէրին սուսգուգ վէ

Թէրս պիր պազրչաան պաշգա պիր չէյ օլմամը։

— Ազիզիմ, պէն սէնի ճիտտէն սէվիյոր օլտուղըմ հալտէ, սէն նիչի՞ն պէնտէն չէքինիյորսըն։

Եինէ սուքութ աէվամ իտիյորտը, վէ իշթէ պէնիմ իւչիւնճիւ պիր քէրրէ տահա սէօյլէյէճէյիմ անտէ,

— Խայըր, սիզ պէյազլար՝ սիյահլարը սէվմէզսինիզ, տէտի։

— Նէ՞ տէմէք իսթէյօրսըն, տօսթըմ։

— Պէնի սէվմիշ օլսա իտին, պէնի էօլտիւրթտիւրմէզ իտին։

— Սէնին էօլիւմիւնէ սէպէպ պէն օլտուղըմա էյիճէ էմի՞ն մի սին։

Թէքրար պիր սիւքութտան սօնրա, հիւզիւմէ պագմաղա պաշլատըղընտա,

— Եօ՛գ, իւթիյար պապաճըղըմ, պէն գաթիէն սէնին էօլիւմիւնիւ իսթէմէմ։ Պէն Ալլահըն տաամըյըմ, պուրայա կէլմէքլիյիմտէն մագսատ, էպէտի հայաթա մալիք օլմանըն չարէլէրինի սանա էօյրէթմէք իտի, տէտիմ։

Պիչարէ իխթիյար ալտանըմըշ պիր քիմսէ թավրընը ալարագ պաշլատը պաշընը սալլամայա։

— Սէնին, պէնի էօլիւմտէն գուրթարմագ իսթէմէտիյին, պէնի սէվմէտիյինինի նէթիճէսի տիր։

Պունըն իւզէրինէ պէն միւթէրէտտիտ նէ տէյէճէյիմի տիւշիւնմէքտէ իքէն, Ալլահ ֆիքրիմի թէնվիր էյլէտի վէ օնա,

—Սէնին պու գատար տէհշէթլինի մուճիպ օլան պու էօլիւմտէն սէնի եալընըզ Ալլահ գուրթարապիլիր, տէտիմ։

Վահշի սիւքութընտա տէվամ իտիյօր վէ չաշգըն չաշգըն պանա պագըյօրտը. չիւնքի պէնիմ պու թապիրլէրիմտէն հիչ պիր չէյ անլամայօրտը։

— Ալլա՛հ մը, տէտի։

— Էվվէթ, օնը թանը՞յըրմըսըն։

— Խայըր։

— Իսթէրսէն սանա օնը թանըթայըմ։

— Խայըր։

— Հիչ տէյիլսէ սուա էթտիրմէյի սանա էօյրէթմէքլիյիմէ րազի օլո՞ւրմըսըն։

— Հիչ պիր չէյէ րազի օլմամ։ Մատամ քի պէն «գարնը պէյազ» տէյիլ իմ, ֆիւթուրսըզ սուրէթտէ էօլիւմիւ գապուլ էտէմէմ։

— Ազիզիմ, ա՛լ չու միտալը։

(Մապաsի վar)

ՏԵՂԵԿԱԳՐԱԿԱՆ

ՀՌՈՄ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ԱՇԽԱՐՀ.— Յունուար 25ին, Պիոս Ժ. Սրբազան Քահանայապետը մասնաւոր ունկնդրութեան ընդունեցաւ Նըվէրի Եպիսկոպոս Շաթըլիէ Գերապայծառը։ Ս. Քահանայապետին առողջութիւնը շատ լաւ է։ Նոյն օրը առաւօտուն, ըստ սովորութեան, ուրիշ շատ մասնաւոր ունկնդրութիւններ ալ շնորհեց։

⁂ Վսեմաշուք Ֆերրաթա Կարդինալը՝ Ափրիկէի առաքեալներուն պաշտպան անուանուեր է։

ՀԱՅ-ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆ —Փետրուարի առաջին և երկրորդ օրերը չքեղ հանդէսներ տեղի ունեցան Անարատ Յղութեան Կարգին Մայր-վանատան մէջ, առթիւ ուխտադրութեան ոսկեղէն յոբելեանին ընդհանուր Մեծաւորուհի Քոյր Պրծիտա Եաղըքճեանի, Որբանոցի Մեծաւորուհի Քոյր Աղաւնի Աօկէրեանի և Ա. Ա. Քերց Մանէ Գազազեանի, Բեփրոնէ Մխիթարեանի, Վերոնիքա Քէօսէեանի, և Պիատրիս Խնձրճեանի, որոնք Մայր-վանատան կամ Առաքելութեանց մէջ, ամբողջ կէս դար, իրենց բոլոր ուժերը նուիրած են իրենց անձին սրբութեան և օրիորդաց դաստիարակութեան փափուկ և ամենակարեւոր գործին, և հիմնայի փոխեւանդութեամբ և յաջողութեամբ կատարած են և կը կատարեն այլ եւ այլ ծանրակշիռ պաշտօններ։ — Փետրուար 1ին, Մայր-վանատան սրահին մէջ Որբանոցի և Արուեստանոցի օրիորդաց կողմէն ի պատիւ Ռ. Ա. Յոբելեարներուն, ընտանեկան գեղեցիկ հանդէս մը տեղի ունեցաւ։ Սրահը լի էր հրաւիրեալներու ընտիր բազմութեամբ։ Հայերէն և Ֆրանսերէն լեզուով գեղեցիկ ուղերձներ արտասանուեցան, ներկայացումներ տրուեցան և երգեր երգուեցան դաշնակի ընկերակցութեամբ։ Ուշադրութեան արժանի էր ունկնդրաց հետ թէ՛ Հայերէն և թէ Ֆրանսերէն արտասանութեանց մաքրութիւնը, որ յիրաւի պատիւ կը բերէ զիրենք կրթողներուն։ Հանդէսը փակեց Կարգին գործակատար Գերյ. Յ. վհ. Տ. Վ. Թումայեան, մի քանի պարագային յարմար խօսքերով։

Փետր. 2ին, Տեառնընդառաջին, բուն հանդիսին համար սահմանուած օրը, Մայր-վանատան մատրան

մէջ պատարագեց Ամեն. Գերերջանիկ Հոգեւոր Տէրը Հաւատամքէն առաջ յուզեալ շեշտերով խօսեցաւ օրուան խորհուրդին և միանգամայն կրօնաւորական կեանքին գերազանցութեան վրայ։ Պատարագէն անմիջապէս վերջը հաղորդեց ամէնուն Ս. Քահանայապետին, այս յոբելեանին առթիւ, շնորհած լիակատար ներողութիւնը։ Ապա յոբելեար Քոյրերը ըրին իրենց մշտնջենաւոր ուխտը, և ընդունեցան Ն. Գերերջանկութեան ձեռքէն մէյ մէկ ոսկեգոյն ծաղկեպսակ, զոր կրեցին նոյն օրը ամբողջ։ Ժամը 10ին ու կէսին, մատրան մէջ, ձայնաւոր պատարագ մատոյց Արհի. Յովսէփ Արքեպ. Ռուքսեան, Կ. Պատրիարքական Փոխանորդ Գերապայծառը։ Ընթերակայութիւն և սարկաւագութիւն կ՚ընէին Գեր. Գեր. Թումայեան՝ Հատիկեան, Սարուխանեան և Աթանասեան վարդապետները։ Դպրաց դասը ներդաշնակօրէն կ՚երգէր։ Արարողութեանց վեհութիւնը՝ օրուան տօնին և յոբելեանին ազդած խորհուրդներուն հետ խառնուած, կ՚ոգեւորէր, կը յուզէր մտաւոր խանդուած հոծ բազմութիւնը, և արցունք կը քամէր շատերուն աչքերէն։ — Կէսօրէն յետոյ Մայր-վանատան աշակերտութեան կողմէ, սրահին մէջ, փառաւոր հանդէս մը կատարուեցաւ, ընտիր ձօներ, յուզիչ ներկայացումներ, բազմաձայն երգեր տեղի ունեցան հայերէն և ֆրանսերէն լեզուներով, վայելուչ արտասանութեամբ, գեղեցիկ կարգապահութեամբ։

Այս առթիւ մեր անկեղծ շնորհաւորութիւնները ուղղելով Ա. Ա. Յոբելեար Քոյրերուն կը մաղթենք որ Աստուած պարգեւէ իրենց դեռ երկար և բազմարդիւն տարիներ. որպէսզի արժանի ըլլան նաև տօնելու իրենց ադամանդեայ յոբելեանը և աւելի շքով պճնելու իրենց յաւիտենական փառաց անթառամ պսակը։

⁂ Փետր. 1ին, Սէնթ-Էսփրի Մայր Եկեղեցւոյն մէջ, Ս. Յովհան Ոսկեբերանին տօնին առթիւ, ձայնաւոր պատարագ մատոյց Պոլսոյ Նուիրակական Նուիրակ Արհի. Վ. Սաւսի Գերապայծառը։ Ներկայ գտնուեցաւ այս պատարագին և նոյն օրուան եկեղեցական պաշտամունքին Ն. Գերերջանկութիւնը Ամեն. Պօղոս-Պետրոս ԺԳ. Թէրզեան Կ. Պատրիարք Տանն Կիլիկիոյ, հետն ունենալով Արհի. Արհի. Յովսէփ Արքեպիսկոպոս Ռուքսեան Կ. Պ. փոխանորդ և Մատթէոս Եպիսկոպոս Սիպեան Գերապայծառները։

ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԳՈՐԾԵՐ.— Կը լսուի թէ բարենորոգմանց ծրագիրը Կայս. վաւերացման պիտի մատուցուի։ Վերջնական որոշումն այն ըլլալ կը թուի որ Վանայ և Բաղէշի վիլայէթներուն մէջ ընդհ. ժողովները կէս առ կէս Իսլամ և Քրիստոնեայ անդամներէ պիտի բաղկանան, Կարնոյ վիլայէթին մէջ հաւանօրէն տարի մը միայն, մինչև որ մարդահամար կատարուի, իսկ Խարբերդի, Տիգրանակերտի և Սեբաստիոյ վիլայէթներուն մէջ Քրիստոնեայ անդամք ամբողջին մէկ երրորդը պիտի կրնան ըլլալ։ Վեց վիլայէթներուն մէջ պաշտօնեայք և ոստիկան—զինուորք կէս առ կէս Իսլամ և Քրիստոնեայ պիտի կրնան ըլլալ, քանի որ ներկային մէջ տեղւոյն վրայ նոյնչափ թիւով Քրիստոնեայ պաշտօնեայ և ոստիկան չեն գտնուիր։ Իսկ վեց վիլայէթներուն վարչական ժողովները (իտարէ մէճլիսի) կէս առ կէս Իսլամ և Քրիստոնեայ անդամէ պիտի կազմուին։ Բ. Դրան Եւրոպացի քննիչներուն անուանումը Տէրութեանց ծանուցած ժամանակ այս բարեկարգական տրամադրութիւններն ալ պիտի ղեկուցանէ ծանուցագրով մը, կայս. Իրատէին Բ. Դրան հաղորդուելէ ետքը։ Վերոյիշեալ տրամադրութիւնք վեց Վիլայէթներուն վերաբերելով, կ՚երեւի թէ Տրապիզոնի վիլայէթին համար մասնաւոր կարգադրութիւն մը չէ եղած։

⁂ Կ՚ըսուի թէ Իթթիհատը որոշեր է Հայերէն 8 իսկ Յոյներէն 17—19 երեսփոխան ընտրել տալ։

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Դէպքեր եւ սկզբունքներ 81
Յիսուս Քրիստոս 84
Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Մկրտութիւնը 86
Տեառն Կոմիտասայ Քահանային պատմութիւն Օսմանցւոց. 87
Եսքեր 90
Եօթնեակ Քրիստոնէի 92
Իմաստութեան սկզբանց վրայ բարոյական եւ պատմական խորհրդածութիւններ. . . 93
Պիր վանքինին «դարձ»ը 67
Տեղեկագրական 79

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ — ՅՈՎՀ. Ծ. Վ. ԿԷՏԻԿԵԱՆ
ՏՆՕՐԷՆ-ԽՄԲԱԳՐԱՊԵՏ — ԳԷՈՐԳ Ծ. ՎԱՐԴ. ՔԷՐՋԻՊԱՇԵԱՆ
Տպագր. Կ. Արձագանգ Շաքարաքերի, Բերա. Պալրամ փողոց թիւ 5, Կ. Պոլիս

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.— Թուրքիոյ համար տարեկան՝ 40 դրկ. արծ. վեցամսեայ՝ 20.— մէկ թիւ՝ 1 դրկ.։—Արտասահման՝ տար. ֆր. 10. վեցամս. 5.— Վճարմունք կանխիկ են։

ՀԱՍՑԷ.— Կաթողիկէ Արձագանգ, Բերա, 5. Պայրամ փողոց 5, Կ. Պոլիս։

GATOGHIGUÉ ARTZAKANK

Péra, 5 Rue Baïram 5

Constantinople

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ.— 1.— Արձագանգ կը հրատարակուի Շաբաթ օրերը։ 2.— Խմբագրութիւնս պարտաւորեալ չէ անպատճառ կամ նոյնութեամբ հրատարակել իրեն ղրկուած ո և է յօդուած։ 3.— Կեղծանունով ղրկուած յօդուածներու հեղինակը կը պարտի իր իսկական անունը ծանուցանել խմբագրապետին։ 4.— Ձեռագիրները ետ չեն դարձուիր։ 5.— Յօդուածներու ձեռագիրները պէտք է գրուած ըլլան թուղթին մէկ կողմը միայն։ 6.— Ծանուցմանց համար մասնաւոր պայմանագրութիւնք կը կատարուին։ 7.— Հասցէի փոփոխութեան համար պէտք է անհրաժեշտ երկու դահեկանի նամակադրոշմ ի միասին ղրկել։

Տարր. Սկզբունք Քրիստ. Վարդապետութեան. գին 2 դրկն.։
Տէր Կոմիտաս Քահանային վարքը. գին 5 դրկն.։

ՏՊԱՐԱՆ Կաթողիկէ Արձագանգի Բերա, 5 Պայրամ փ. 5։ Տպարանս ըստ ամենայնի ճոխ և ի վիճակի է որ և իցէ տպագրական գործոց համար։ Կը տպուին ամեն տեսակ ծանուցմունք, գիրքեր, տետրներ, հրուիրագիրներ, քարդեր, քարդ-ատրէներ. մահազդներ, եւն. եւն.։ Գիները անմրցելի կերպով աժան են։ Գեղեցկագիտական ճաշակի և տպագրական ժաքրութեան կողմէ յաճախորդները անտարակոյս գոհ պիտի մնան։

WIENER BANK-VEREIN

FONDÉ EN 1869

Capital entièrement versé 130.000.000 de couronnes

Réserves: 40.000.000

SIÈGE CENTRAL à VIENNE: I. Schottenring

SUCCURSALES EN AUTRICHE-HONGRIE

Agram, Amstetten, Aussig, Bielitz-Biala, Bozen, Bruenn, Budapeste, Budweis, Czernowitz, Friedek-Mistek, Graz, Innsbruck, Jaegerndorf, Karlsbad, Klagenfurt, Krakau, Lemberg, Marienbad, Meran, Oest, Nowosielitza, Pardubitz, Pilsen, Prag, Prossnitz, Przemysl, Salsburg, St. Poelten, Tarnow, Teplitz, Teschen, Villach, Wr. Neustadt, Zwittau.

SUCCURSALES EN TURQUIE:

Constantinople et Smyrne.

La Succursale de Constantinople (avec Siège de Galata, Place du Pont de Karakeuy et Agences à Stamboul, Péra et Scutari) fait toutes opérations de banque, telles que:

Avances en Compte-Courant nanties par des titres ou des effets de commerce.
Avances sur Marchandises.
Achat et vente de change sur l'Etranger.
Escompte d'effets de commerce.
Emission de chèques, et de lettres de crédit.
Ordonnancements télégraphiques sur la Turquie et l'Etranger.
Encaissement d'effets sur la Turquie et l'Etranger.
Encaissement de coupons, d'obligations amorties ou favorisées aux tirages.
Ouverture de Comptes-Courants, ainsi que d'accreditifs simples et documentaires.
Exécution d'ordres de Bourse.
Garde de valeurs publiques etc. etc.
Caisse d'Epargne.
Locations de coffre-fort.